

آیینه کاری در معماری ایران

حیثرت آهنگم که می فهمد زبان راز من

گوش بر آیینه نه تا بشنوی آواز من

هنر آینه کاری از هنرهای سنتی ایران است که عمدتاً در تزئینات داخلی بناهای تاریخی به ویژه اماکن متبرکه کاربرد دارد.

آینه کاری را می توان واپسین ابتکار هنرمندان ایرانی در گروه هنرهای زیبا دانست که ایرانیان در

معماری داخلی و تزئین درون بنا به کار گرفته اند .

در واقع به اجرای طرحهای منظم و نقش های متنوع به وسیله قطعات کوچک و بزرگ آینه برای

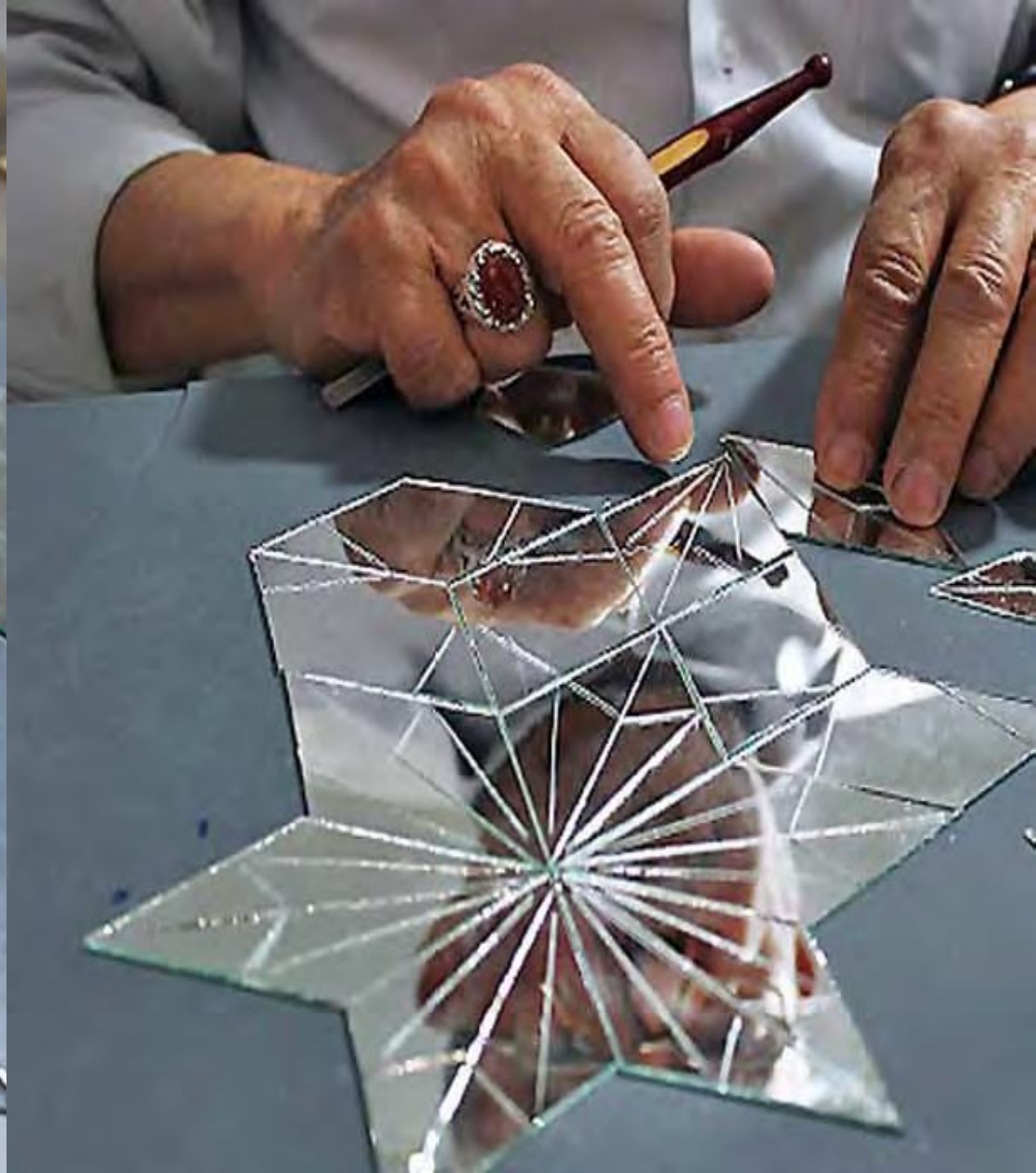
تزئین سطوح داخلی بنا هنر آینه کاری می گویند. آینه کار با ایجاد اشکال و طرحهای تزئینی

منظم و بیشتر هندسی از قطعات کوچک و بزرگ آینه در سطوح داخلی بنا فضایی درخشان و پر

تلالو پدید می آورد که حاصل آن بازتاب پی در پی نور در قطعات بی شمار آینه و ایجاد فضائی

در این رشته هنری، هنرمند آینه کار با استفاده از شیشه و برش آن به اشکال متنوع، فضایی درخشان و زیبا در بناها می آفریند که از بازتاب نور در قطعات بی شمار آینه تشعشع و درخشش زیبایی در تزئینات بناها ایجاد می شود و پوششی بسیار مناسب و زیبا برای تزئین و آموذ بنا از نظر استحکام ودوام است.

به شک آب و آینه در فرهنگ ایرانیان همواره دو نماد پاکی و روشنایی، راستگویی و صفا مورد توجه بوده و احتمالاً به کارگیری آینه در تزئینات معماری برگرفته از همین فرهنگ است.

پیدایش آینه کاری

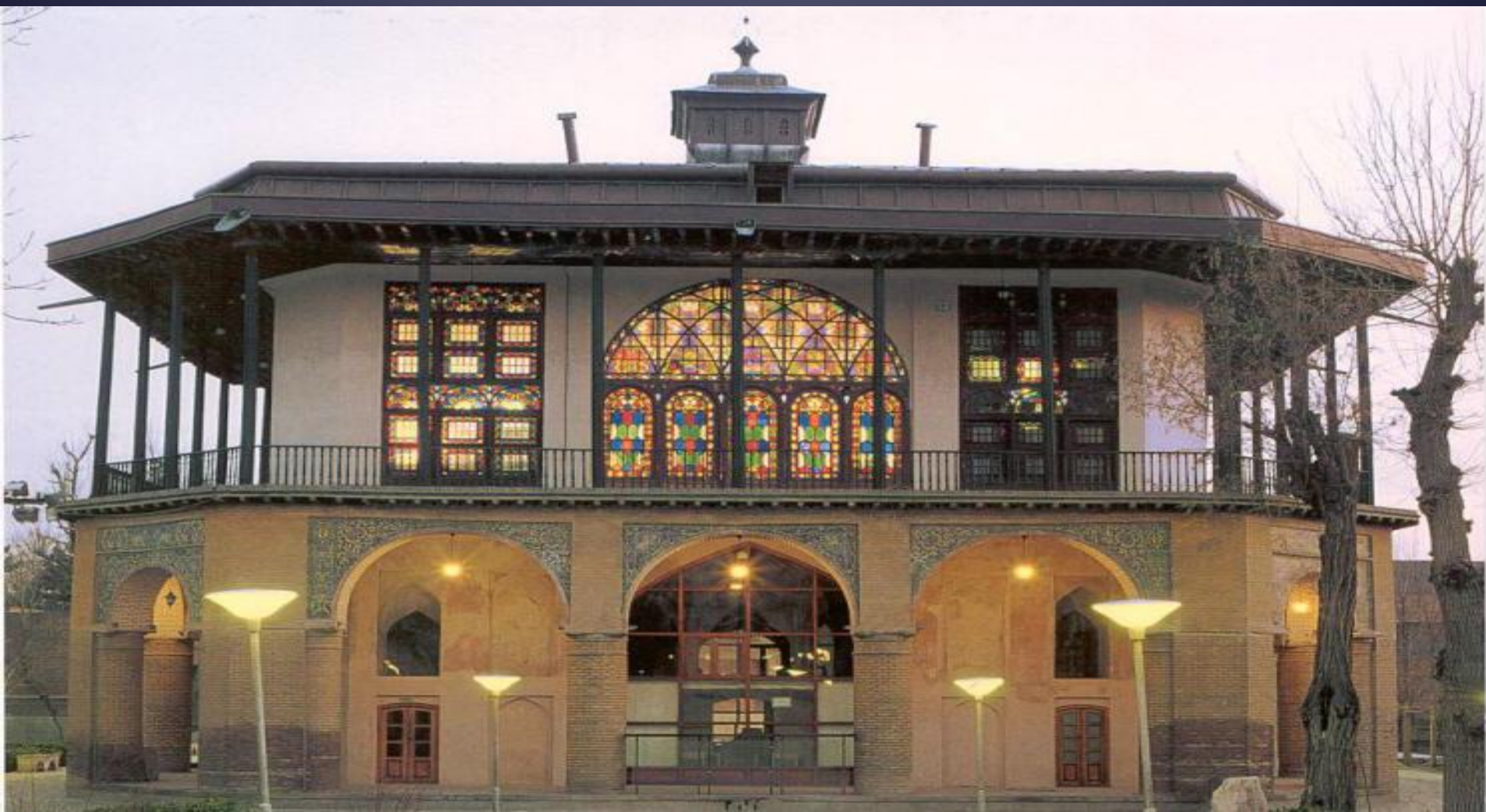
از سابقه هنر آینه کاری مدارک روشنی در دست نیست. اجرای این هنر از ابتکارات هنرمندان ایرانی است و شواهد و مدارک تاریخی موجود حاکی از آن است که، برای نخستین بار آینه در تزیین بنای خانه شاه تهماسب صفوی در سال (۹۳-۹۴۸ هجری قمری) در قزوین استفاده شده است. در بنای ایوان خانه قزوین که در سال ۹۵۱ آغاز و تا سال ۹۶۵ هجری قمری به پایان رسید می توان استنباط کرد که پیشینه کاربرد آینه در این بنا به نیمه سده دهم قمری

می رسد.

بنابراین آینه کاری در بنا، از قزوین آغاز و با انتقال پایتخت صفویان از قزوین به اصفهان در سال ۱۰۰۷ هجری قمری به این شهر و سپس به شهرهای دیگر ایران گسترش یافت.

در تزیین بناها و کاخ های دوران صفوی در اصفهان از هنر آینه کاری استفاده شد، که مشهورترین آنها کاخ معروف به « آینه خانه » است . که به سبب کاربرد آینه بسیار در تزیین آن به این نام شهرت یافته، و از جایگاه ویژه برخوردار است. این کاخ در زمان سلطنت شاه صفی ۱۰۳۸ تا ۱۰۵۲ هجری قمری کنار زاینده رود ساخته شد . سقف، تالار، ایوانی با ۱۸ ستون و دیوارهای این کاخ با آینه های یک پارچه به درازی یک و نیم تا سه متر و پهنای کمتر از یک متر آرایش شده بود که از بازتاب تصویر زاینده رود و درختان ساحل شمالی آن در آینه مناظر زیبا و جالب پدیدار می گشت

خواستگاه آیینه

ایران همواره خواستگاه هنرمندان آینه کار بوده و شهرهایی نظیر اصفهان، شیراز و تهران در آینه کاری از شهرت بیشتری برخوردار بوده است.

بهره گیری از قطعات آینه و هنر آینه کاری به صورت کنونی گذشته از هماهنگی با باورها ی یاد شده، ریشه ای اقتصادی نیز دارد، بدین معنی که آینه در سده ۱۰ هجری قمری به صورت یکی از اقلام وارداتی از اروپا به ویژه از ونیز به ایران آورده می شد.

www.HonarAyenekari.com

آینه کاری در آغازبه صورت نصب شیشه های یک پارچه بر روی دیوار بنا رایج بود، چنانکه در کاخ چهلستون اصفهان بر دیوار سر حوض، آینه بزرگ و شفاف نصب کرده بودند که به آینه (چهلستون نما) یا (جهان نما) مشهور است.

جابری انصاری در "تاریخ اصفهان و ری" می نویسد: تا حدود سال ۱۳۰۰ هجری قمری آینه ای بسیار بزرگ و شفاف به نام آینه چهل ستون نما یا جهان نما بر دیوار با لا سر حوض ایوان کاخ چهلستون نصب بود که هر قدر جمعیت از درب عرابه چهل ستون که تا عمارت تقریباً یکصد و هشتاد تیر فاصله داشت وارد و خارج می شدند، عکس آن جماعت در آن آینه به خوبی نمودار بود، این آینه را به عمارت مسعودیه (قصر ضل السلطان) در تهران منتقل کردند و با زدودن جیوه آن به دری بلورین و تراش دار که با قرقره و فنر باز و بسته می شد تبدیل کردند این درب در نهضت مشروطیت با هجوم بختیارها به مسعودیه شکست.

در کاخ چهلستون افزون بر آئینه های قدی شیشه های لوزی شکل رنگارنگ و قطعه های کوچک آئینه برای آراستن سقف و بدنه ی ایوان و تالار به کار رفته و حتی ستون های ۱۸ گانه ی ایوان نیز از آئینه و شیشه های رنگی پوشیده شده است.

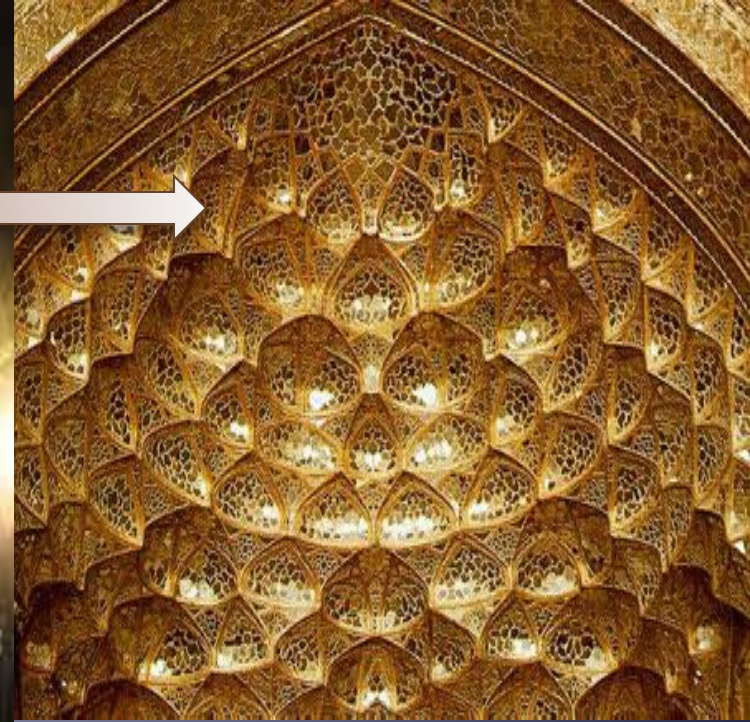
jahedi

سقف آئینه کاری کاخ چهلستون

طاق آینه کاری کاخ چهلستون

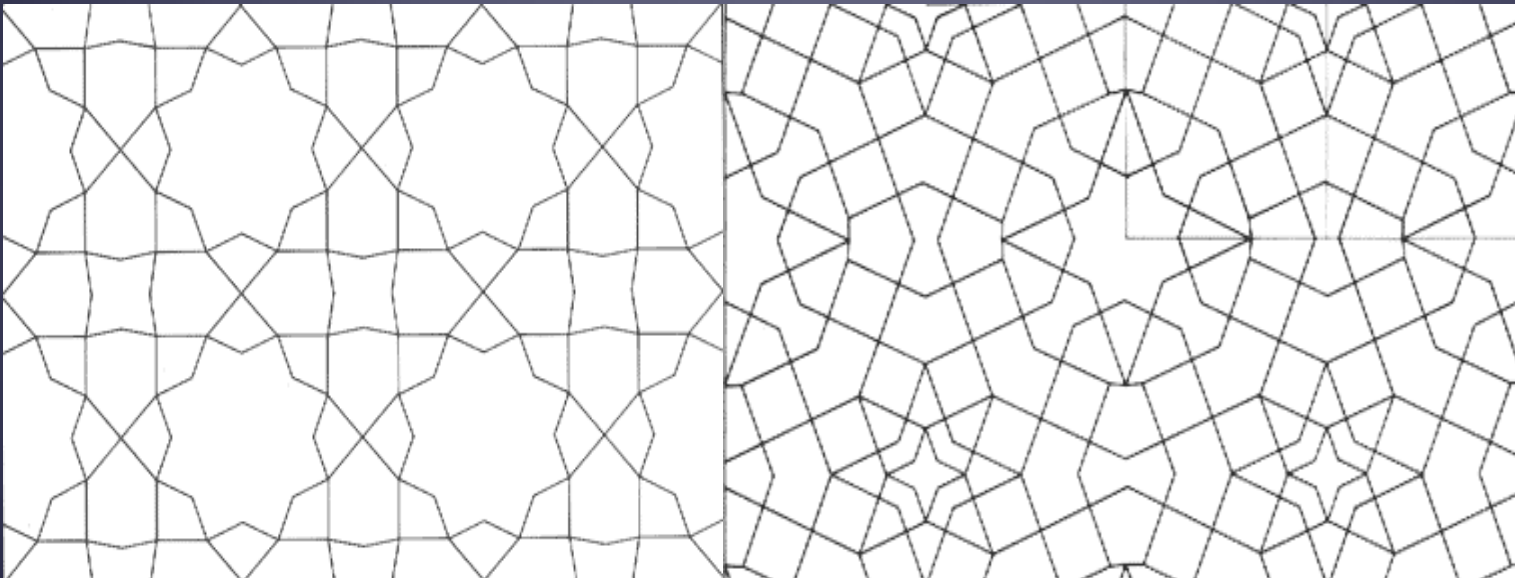

Ayene kari jahedi

مراحل اجرای آینه کاری

شیوه اجرای کار این گونه است که نخست، طرح مورد نظر توسط طراح، معمار و یا شخص آینه کار آماده می شود. سپس کاغذ طراحی شده را سوزنی می کنند و بر سطح کار می گذارند و روی آن گرده زنی می کنند و پس از آن از روی طرحی که به وسیله گرده بر دیوار منتقل شده، هنرآینه کاری را بوسیله چسباندن قطعات آینه بر روی دیوار با گچ و سریشم به انجام

می رسانند

نمونه های برش های هندسی برای آئینه کاری در معماری اسلامی

PHOTO:HAMID REZA ROSTAMI

SHAHR.IR

PHOTO:HAMID REZA ROSTAMI

SHAHR.IR

PHOTO:HAMID REZA ROSTAMI

SHAHR.IR

در سطوح آینه کاری که زمینه کار دارای نقوش یا خطوط برجسته یا فرو رفته است. زمینه کار توسط یک فرد گچ بُر (مشابه طرح آینه کاری) آماده می شود، سپس قطعات آینه به وسیله آینه بُر یا آینه کار در اندازه و اشکال مورد نظر با الگویی مقوایی برش داده شده (بدون جدا سازی از هم) و آماده می شود.

www.honarAyenekari.com

آنگاه آینه چسبان به وسیله خمیری که مرکب از گچ و سریش است، قطعات آینه را بر اساس طرح، به وسیله فشار آوردن دست به محل برش آنها روی گچ کُشته بر سطح کار می چسباند و با فشار دست برجستگی و فرورفتگی مورد نظر را ایجاد می کند، سپس نقوش دلخواه و مورد نظر را پدیدار می سازد، در فرجام آینه پاک کن سطح کار را پاک کرده، براق می نماید.

در دوره قاجار آینه را تخت می چسباندند و بر روی آن هره ای از خورشید خانم یا زنان درباری

و

فرنگی با طرح های گل و مرغ به شیوه مینیاتوری نقاشی کرده و سپس آینه کاری می کردند.

نظیر آن در چهل ستون و خانه قدسیه اصفهان موجود است. ضخامت مطلوب آینه برای آینه کاری یک میلیمتر است، اما تا ضخامت دو میلیمتر یا بیشتر نیز به

کار برده شده است. از آنجا که واردات آینه، گران قیمت و شکننده بود، استادکاران ایرانی از مدت ها پیش به ساخت آینه های قلع و سیمایی می پرداختند.

طراحی و تکنیک های آینه کاری

رایج ترین طرح های به کار رفته در آینه کاری شیوه گره سازی است. (گره شمسه . ترنج . لچک . قطار سازی . اسلیمی)

این طرح از شکل ها و تنوع کاربردی وسیع در تمام شاخه های هنر ایران دارد و از کنار هم قرار دادن نقوش منظم هندسی گره به وجود می آید. به اعتقاد استادکاران دردل هر گره ، گره دیگری نقش بسته.

گره روی سقف
(هشت زهره)

گره سازی به تزئیناتی گفته میشود که به صورت هندسی و با قواعد مشخص رسم میشود و در بسیاری از مکان ها می توان از آن استفاده کرد. در سردرها، کتیبه ها، در و پنجره ها، طاق ها و غیره. گره را با آجر، کاشی، گچ، آئینه و غیره می توان ساخت. معماری ایرانی، یک معماری کاملاً هندسی است و هندسه در شکل گیری این معماری، نقشی به سزا دارد.

گره هشت ، چهار لنگه

www.aynehkari.com

www.aynehkari.com

گره در گره ، ده قنص

حمیل کشی گره هشت به چهار

در این هنر علاوه بر ترکیب قطعه های گوناگون آئینه در مایه ی گره و طرح های گیاهی با سه نوع تکنیک دیگر برخورد می کنیم: نقاشی روی آئینه، گچ بری و آئینه، جیر و آئینه، چوب و آئینه و شیشه و آئینه.

نقوش به کار رفته در آئینه کاری شامل: ۱- نقوش هندسی (الماس تراش، چهار لنگه، شش لنگه، گره سرمه دان، گره تندگیوه و گره هشت چهار لنگه)

گچ بری روی آینه

این تکنیک را می توان به عنوان اولین تکنیک آینه کاری که رنگ و بومی ایرانی دارد بیان کرد.

استفاده از بندهای اسلیمی و ختایی گچ بری روی آینه، اولین مرحله ی جدایی روش آینه کاری ایرانی از آینه کاری اروپایی است .

از اولین نمونه های این شکل آینه کاری (یا گچ بری روی آینه) می توان به گچ بری های روی آینه در مقرنس های ایوان آینه ی کاخ چهلستون اصفهان اشاره کرد.

تکنیک دیگری که کاملاً مشابه این شیوه اجرایی است، تلفیقی از قطعات آینه و نواهای گچ بری بین این قطعات است که طرح های اسلیمی را در بر دارند، جلوه بصری این شیوه کاملاً مانند گچ بری روی آینه است.

عمارت متعلق به شمس پهلوی در قیطریه ، ترکیب
گچبری روی آینه مقرنس کاری با آینه

تکنیک کار آینه کاری روی درز (آینه روی آینه)

حاشیه (قاب) طرح، نقش رومی است و تکنیک طرح وسط، گل و بوته روی گچ و نقش وسط حاشیه شامل گل و بوته گلدانی می باشد که با تکنیک آینه کاری روی درز انجام شده و در بقیه قسمت ها از گچ و آینه به صورت هم سطح کار شده است.

اجرای آینه کاری

آینه کاری مقرنس نوع دیگری از هنر آینه کاری است . این نوع آینه کاری بیشتر در اماکن مذهبی می باشد.

www.aynehkari.com

اجرای آینه کاری مقرنس

باب الامام رضا (ع) حرمين كاظمين ، گچبري همراه با آينه كاري

www.aynehkari.com

ترکیب مقرنس در گوشه

ها و ترکیب اصلی به

شکل صلیب

رسمی آینه کاری

www.aynehkari.com

سبک ترکیبی استفاده از نقاشی پشت شیشه ، گچبری روی درز آینه و ۱۲ آینه طلایی
گوپ در حاشیه به نیت داوزده امام (ع).

www.aynehkari.com

سقف خوانچه پوش طاسه مقرنس و کاسه های عدسی شکل با حاشیه های گچبری

19 16:19

هنر آینه در زمینه قطار بندی

نمونه های آیینه کاری

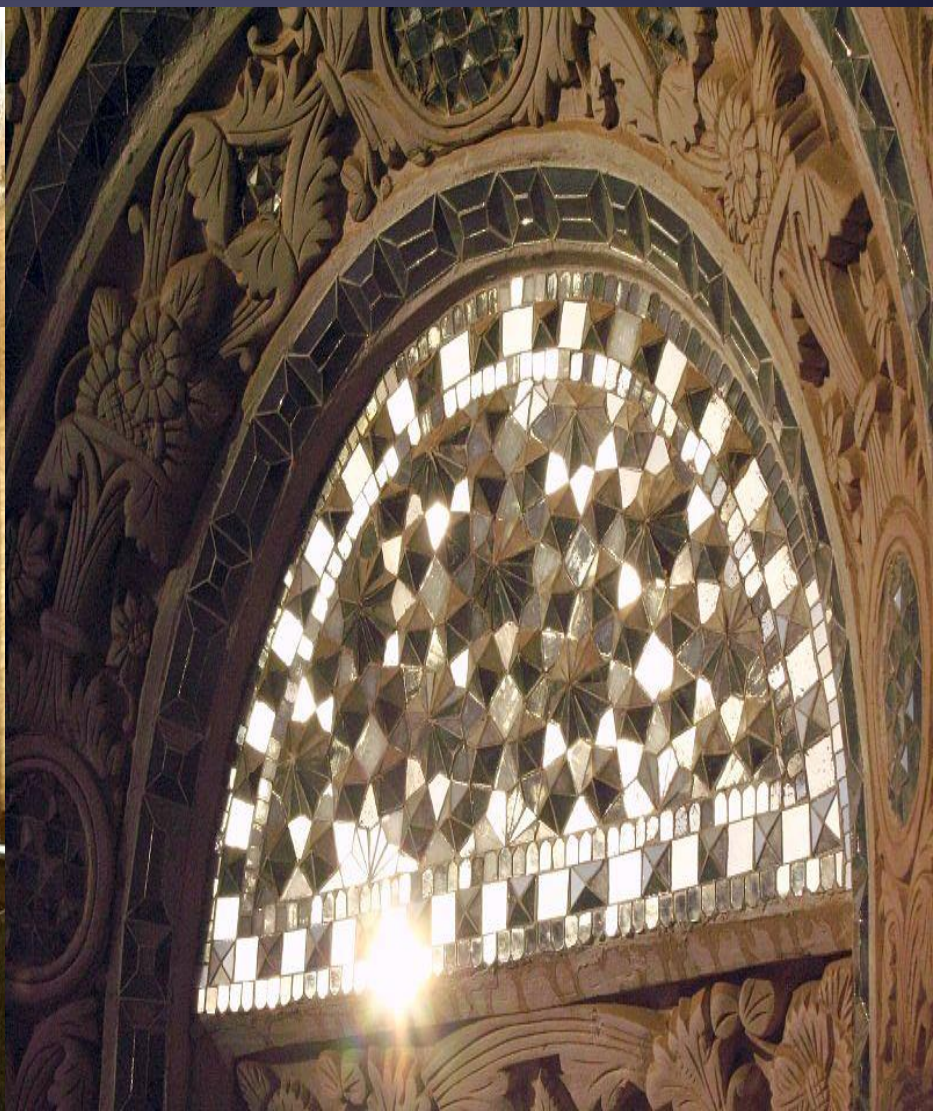

آینه کاری کاخ سبز

آینه کاری کاخ سبز

کاخ دو طبقه شهوند تنها کاخی است در مجموعه فرهنگی تاریخی سعدآباد ، که نمای آن به طور کامل از بیرون مشخص می باشد . این کاخ در زمان سردار سپهی رضا خان در دامنه کمیز دره، روی تپه علی خان والی ساخته شد . ساخت این بنا در سال ۱۳۰۱ شمسی آغاز و در سال ۱۳۰۷ به پایان رسید . استاد جعفر کاشانی طراح و معمار کاخ بود که در تزئین هرچه زیباتر و با شکوه تر نمودن فضای داخل کاخ از هنرمندان بنام و استادکاران آن عصر بهره گرفته است.

تالار آیینه در کاخ سبز

<http://www.AryaZamin.ir>

طبقه زیرین این بنا شامل چندین اتاق و طبقه بالای آن دارای یک سالن بزرگ آینه کاری می باشد.

آینه کاری اتاق آینه را جعفر خان کاشانی خود انجام داده است. در تصاویر زیر که قسمتی از تالار آینه کاخ سبز می باشد، هنرمند آینه کار با ایجاد اشکال و طرحهای تزئینی منظم و بیشتر هندسی از قطعات کوچک و بزرگ آینه طرحهای زیبایی خلق نموده

طرح لچک ترنج، به همراه نقوش هندسی و
اسلیمی در آینه کاری تالار آینه

قرنس طرح با نقوش هندسی بر روی زوایای سقف تالار آیینه

یکی از زیباترین و در عین حال پیچیده ترین نوع آینه کاری بصورت طرح برجسته
هندسی، که هنرمند در قسمتی از سقف تالار آینه مهارت و استادی خود را به نمایش گذارده است.

سقف اتاق انتظار کاخ سبز، این اتاق در کنار
تالار آینه قرار دارد، در این نمونه تلفیقی از
هنر گچبری و آینه کاری مشاهده می شود.

آسیب شناسی آینه کاری در کاخ سبز

آسیب هایی که بر روی آینه بوجود می آید می تواند بدلیل مرور زمان و نامناسب بودن شرایط نگهداری و همچنین نامساعد بودن شرایط آب و هوایی باشد. از جمله آسیب ها می توان: سیاه شدن و یا لک شدن، ریختگی و یا از بین رفتن اندود پشت آینه، شکستگی، ترک خوردگی، مه گرفتگی، . . . بعضاً می تواند تخریب بیولوژیک و یا فیزیکی باشد، نام برد.

۱- سیاه شدن آینه

سیاه شدن آینه در ضلع غربی تالار آینه کاخ سبز بوضوح مشاهده می شود. تصویر زیر نمونه ای از این آسیب می باشد.

۲- ریختگی

ریختگی و جدا شدن آینه از بستر گچ که می تواند بدلیل وجود رطوبت و یا از دست رفتن خواص شیمیایی مواد بکار رفته در پشت آینه باشد . که نمونه هایی از این آسیب بر بالای شومینه و دیوار

شرقی موجود در تالار انتظار کاخ سبز مشهود است . در برخی موارد گذشته از عوامل ذکر شده، عوامل فیزیکی از جمله کنجاوی و لمس بازدید کننده گان بمنظور کسب اطلاعات بیشتر موجب جدایی آینه از بستر گچ می شود.

۳- شکستگی

شکستگی که نوعی تخریب فیزیکی محسوب می شود که در اثر عواملی چون: ضربه های خارجی،

جابجایی بی دقت و انتقال اشیاء داخل تالار، انقباض و انبساط بستر، تغییرات فیزیکی در ساختار بنا و مهمترین عامل کنجکاوی توام با بی دقتی بازدید کننده، در مامی سالنها جستجو نموده

۴- عوامل انسانی

حضور بیش از حد بازدید کننده در زمانهای خاصی از سال بدلیل افزایش آمار بازدید کننده و عوامل برخورد و ضربه زدن، لمس کردن و کندن و . . . باعث، « تعرق و تنفس » محیطی همچون رطوبت تخریب آثار آینه کاری می شود.

پیشنهاد اینکه در فصول خاصی از سال خصوصاً بهار و پاییز میزان رطوبت محیط بالا می باشد، نسبت به حضور بازدید کننده کنترل ویژه بعمل آید.

ایوان تخت مرمر و تالار آیینه گلستان

ایوان یا تخت مرمر جایگاهی بوده که مراسم سلام و بار عام طبقات مختلف مردم در مقابل آن برگزار می شده است این بنا در سال ۱۲۲۱ هجری قمری به دستور فتحعلی شاه توسط حجاران اصفهانی از سنگ مرمر یزد ساخته شده است. عمر بعضی از قسمتهای تخت مرمر که از بناهای دوره زندیه است از سایر بناهای موجود در کاخ گلستان قدیمی تر است. تالار آینه: ساخت آن در سال ۱۲۹۱ آغاز و در سال ۱۲۹۴ هجری قمری پایان یافت. شهرت این تالار به دلیل نقاشی معروفی است که کمال الملک از این تالار در سال ۱۳۰۹ ترسیم کرده است.

MEHR

Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR NEWS AGENCY

MEHR

Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR

ME Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR NEWS AGENCY

MEHR

Photo: Ashraf Tabatabaei

 MEHR NEWS AGENCY

MEHR

MEHR

Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR NEWS AGENCY

Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR NEWS AGENCY

خلوت کریمخانی

در گوشه شمال غربی محوطه گلستان، بنایی سر پوشیده و ستوندار بصورت ایوان سه دهنه ای وجود دارد که در مرکز آن حوض جوشی ساخته شده و پیشتر از این آب قنات شاه از میانه حوض می جوشیده است. این قسمت از کاخ گلستان که جلو خان یا خلوت کریمخانی نامیده می

تالار آیینه

MEHR

Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR NEWS AGENCY

تالار آینه یکی از اتاق‌های زیبای کاخ گلستان تهران می‌باشد. این تالار به همراه تالار سلام در سال توسط صنایع الملک ساخته شد، اتمام تزیینات آن تا سال ۱۲۹۹ قمری طول کشید.

بیشترین شهرت این تالار به دلیل نقاشی زیبایی است که کمال‌الملک از آن کشیده‌است و در آن تصویر آینه‌ها و ناصر الدین شاه دیده می‌شود. تالار دیگری که در نزدیکی این تالار قرار دارد تالار سلام است که در گذشته برای مراسم رسمی مورد استفاده بوده‌است.

نکته جالب در مورد تالار آینه این است که در صورتی که نقاشی کمال‌الملک از این تالار را دیده باشید تالاری نسبتاً وسیع را در نظر تجسم خواهید کرد در صورتیکه با مشاهده تالار از نزدیک متوجه خواهید شد که تالار واقعی بسیار کوچک‌تر از آن چیزی است که تجسم نموده‌اید

سقف آئینه کاری تالار آئینه

MEHR

Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR

MEHR NEWS AGENCY Photo: Ashraf Tabatabaei

MEHR NEWS AGENCY

هنر آینه کاری در تالار الماس ... کاخ گلستان

این تالار به دلیل آینه کاری های زیبا به تالار الماس مشهور شده است. تالار الماس که از بخش های قدیمی ارگ سلطنتی است، در کنار عمارت بادگیر در سمت جنوبی کاخ موزه گلستان قرار دارد. ساخت این تالار در دوره فتحعلی شاه آغاز شده و در دوره محمد شاه به پایان رسیده

تالار سلام

تالار سلام یا تالار موزه یکی از اتاق‌های کاخ گلستان است که در حال حاضر به صورت موزه مورد استفاده قرار می‌گیرد. این تالار در ابتدا نیز به همین قصد ساخته شده بود. پس از اولین سفر ناصرالدین‌شاه به اروپا وی تصمیم گرفت موزه‌های شبیه موزه‌های اروپایی ایجاد کند. این تالار در زمان پهلوی برای تشریفات رسمی مورد استفاده بوده است و تاجگذاری رضاشاه و نیز تاجگذاری محمدرضا پهلوی در آن صورت گرفت.

معماری این تالار و تالار آینه و سرسراها و وابسته‌های آن توسط صنیع‌الملک (حاج ابوالحسن معمارباشی) صورت گرفته است.

در این تالار تابلوهای نفیسی از نقاشان ایرانی از جمله کمال‌الملک و همچنین برخی اشیاء نفیس به نمایش درآمده است. اما شاید مهم‌ترین چیزی که در این تالار قرار داشته تخت مشهور به تخت طاووس (قاجاری) بوده است که اکنون در موزه جواهرات ملی قرار دارد و تنها بدلی از آن در تالار موجود است

نارنجستان قوام

نام بنا	نوع آینه‌کاری	تکنیک آینه‌کاری	مکان کار شده	میزان برجستگی تقریبی	رنگ زمینه رنگ‌ها	رنگ‌های کار شده	دوره	نوع تزئین	آلتهای گره	ارزش کار
نارنجستان	پوشاننده کل سطح دیوار و قسمتی از سقف	آینه‌کاری روی آینه در دیوار آینه‌کاری به همراه نقاشی و تزئینات چوبی در سقف	دیوار و سقف	۲-۰ mm - ۱۰۰ m m (در سقف)	نقره‌ای	طلایی، لاجوردی، شنگرفی	قاجار	گره اسلیمی (در سقف) گره اسلیمی + طرح گل و گلدان (دیوار)	شمسه ترنج گیوه و ...	نفیس

نارنجستان قوام در شیراز از عمارت های دوره قاجاریه شیراز است. از ویژگی های این مجموعه عمود بودن محور بیرونی و اندرونی آن است. این عمارت بیرونی به منظور انجام امور تجاری و نیز برگزاری تشریفات و جشن ها و استراحت و پذیرایی از میهمانان ساخته شده است. در این عمارت هفت هنر ایرانی شامل: گچ بری، نقاشی سنتی، آئینه کاری، آجرکاری، سنگ تراشی، معرق کاری و منبت کاری است. بنابه ادعای منتقدان آدین تالار آئینه و بنای عمارت نارنجستان در احیای هنرهای ظریفه و معماری سنتی عصر قاجار و تجلی هنر آئینه کاری و نقاشی روی چوب به شمار می رود.

هنر آینه کاری جاہدی

عمارت نارنجستان با صنعت آینه کاری ، نقاشی ، کاشیکاری ، گچبری و منبت کاری تزیین شده است و یکی از شاهکارهای دوره قاجاریه می باشد

MEHR

Photo: M. Varvani Farahani

MEHR NEWS AGENCY

نتیجه گیری

هنر آینه کاری کلاسیک رایج در ایران هنری کاملاً اسلامی است. اشکال هندسی مختص کشورهای اسلامی می باشد چراکه هنرمند اسلامی نقوش هندسی خود را پیدا می کند و از کثرت به وحدت می رسد. فلسفه ی عمیق اسلامی عرفانی و وحدت و کثرت در بیشتر آثار هنری اسلامی به ویژه در هنر آینه کاری متجلی است. آینه کاران با حوصله ی کافی نقش های خیال پرور خود را به اشکال گوناگون آن چنان ماهرانه نشان دادند که به هنگام شکست نور به صورت پرتویی از انوار بی شمار دیده می شود و جلوه ای از صفا و روحانیت فضا را در بر می گیرد تا دل های پاکان را به سوی خدا بکشانند. و این گونه هنر نمایی، بازتاب معنویت و یکتا پرستی است. امروزه عظمتی که در هنر آینه کاری وجود داشته متأسفانه رفته رفته به دست فراموشی سپرده شده است.

منابع و مأخذ

پوپ، آرتراپهام. "مراحل برجسته در آرایش معماری امروز ایران". سیری در صنایع دستی ایران.

جابری انصاری، میرزا حسن خان. "تاریخ اصفهان و ری".

مجله هنر و مردم. ش ۱۱ دوره جدید

سایت میراث فرهنگی . www.chto.org

محمد یوسف کیانی، . "تزئینات وابسته به معماری ایران دوره اسلامی". صص ۲۴۷

محمد یوسف کیانی، . "معماری ایران دوره اسلامی". صص ۳۰۸